

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Франческо
ПЕТРАРКА

ДО НАЩАДКІВ МОЄ ПОСЛАННЯ

■

ТАЄМНИЦЯ МОГО ЗЦІЛЕННЯ,
або
КНИГА БЕСІД ПРО БАЙДУЖІСТЬ
ДО МИРСЬКОГО
(СПОВІДЬ)

2-ге видання, виправлене

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2025

ДО НАЩАДКІВ МОЄ ПОСЛАННЯ

[1] Можливо, тобі випало про мене почути, попри малоймовірність того, щоб негучне й незрозуміле ім'я досягло віддалених місць і часів. Тож, либонь, закортить тобі дізнатися, що за чоловік я був і заради чого творились мої праці — ті, яких слава протривала до твоєї доби, або й ті, від яких сама тільки назва збереглася.

[2] Проте судження людські щодо першого різнитимуться: частенько поговір народжується не з істини, а з красного слівця; і ні хвала, ні осуд меж не знають. Був я одним з отари простих смертних, такий самий чолов'яга, як ви, походження ні надто високого, ні низького, але — як Август про себе сказав¹ — з родини стародавнього кореня. Вдачу, від природи, мав я приятну і скромну настільки, наскільки спромігся уникнути причепливого впливу звичаїв.

[3] Юність мене баламутила, молодість знаджувала, старість, навпаки, виправила мене, показавши наочно правдивість істини, яку ще задовго до того вичитав у мудрих: молоді роки і любовстрастя — то суцільна марнота. Чи, сказати б, напоумив мене сам Творець Віку й Віковічності, який часом дозволяє смертним у нікчемній їхній гордині збитися з путі істинної, щоб, принаймні згодом, усвідомивши скоєні гріхи, вони пізнали себе.

[4] Замолоду тіло я мав не стільки кремезне, скільки вправне. А зовнішність моя не стільки відзначалася винятковою вродою, скільки приваблювала юнацькою свіжістю: чиста, ледь смаглява шкіра, живі очі, що до старості зберігали відмінну гостроту зору — аж, доволі несподівано, на сьомому десятку я таки змушений був, усупереч власному бажанню, призвичаюватись до окулярів². Завше цілком здорове, тіло моє на старості взяли в облогу звичайні для літнього віку недуги.

[5] Багатством я завжди нехтував: не стільки з відрази до самого багатства, скільки з відрази до клопотів, його неодмінних супутників. Ані не мав я потреби в ньому, щоб тішити себе розкішними стравами, бо, харчуючись скромно і простою їжею, жив ліпше за всіх послідовників Апіція³, з їхніми вишуканими трапезами.

[6] Бенкети, як їх заведено називати і які насправді є ворожими скромності і добрим звичаям пиятиками, мене ніколи не приваблювали. Обтяжливою і марною справою видавалось мені скликати заради

цього товариство, а надто ж — самому приставати на такі запрошення. Інша річ — застілля зі щирими друзями, несподіваний прихід яких завжди спричиняв мені невимовне задоволення, оскільки без співтрапезника я не дуже охоче навіть сідав до столу. Так само не любив я надмірної пишності, не тільки за її вадливість і несумісність зі смиренням, а ще й тому, що вона обтяжлива і ворожа спокою.

[7] Замолоду знемагав я від пристрасного, але єдиного і шляхетного кохання, і страждав би від нього й донині, якби жорстока, але розсудлива смерть не згасила його й без того примерхлий жар. Хотів би я сказати, буцімто чужий мені був плотський потяг, але, сказавши так, збрехав би. Натомість скажу впевнено: хоча пал юних бажань і чуттєвість мене схиляли до хоті, в душі я завжди проклинав її⁴.

[8] Зрештою, наближаючись до сорокалітнього віку, ще маючи в собі доволі чоловічої снаги, я не тільки цілковито відпав від соромітної цієї справи, але і від усякого спогаду про неї, так, наче я зроду й не дивився на жінок. Маючи цю обставину за одну з найщасливіших для себе, дякую Богові, що визволив мене, іще при доброму здоров'ї та при силі, від завжди ненависного мені рабського служіння. Відтак, переходжу до інших речей.

[9] Зверхність відзначав я в інших, та аж ніяк не у себе; якби в чому я був малий, судження про себе мав іще скромніше. Мій гнів, траплялося, шкодив мені самому, але ніколи іншим. Впевнено стверджую, — бо знаю, що кажу правду, — попри надзвичайну чут-

ливість до всякої кривди, я забував особисті образи так само міцно, як пам'ятав благодіяння. Найпожадливіше прагнув я шляхетної дружби і плекав її найвірніше. Але мука старості полягає в тому, щоб повсякчас оплакувати смерть близьких⁵.

[10] Князі й королі обдаровували мене прихильністю, а вельможі — дружбою, гідною заздощів. Однак від багатьох з їх числа, щиро мною шанованих, я віддалився: настільки сильною була моя природжена волелюбність, що я всіма силами уникав тих, чие бодай саме ім'я видавалося мені супротивним свободі. Найславетніші владарі моєї доби виявляли до мене приязнь і турботу, а чому — не відаю; про це їм судити. А що деякі з них ставились до мене більш невимушено, ніж я до них, то високе становище їхнє не завдавало мені жодної докуки, а самі тільки вигоди⁶.

[11] Обдарований розумом радше розсудливим, ніж проникливим, я охочіше засвоював дисципліни спасенного і благого спрямування, а переважно схильний був до моральної філософії, а також до поезії, до якої з плином часу охолов, захопившись Священним Писанням, в якому знайшов приховане блаженство, раніше нехтуване мною, а поезія відтак залишилася для мене тільки засобом красномовства. Та з найбільшим завзяттям брався я до вивчення давнини, бо часи, в які випало мені жити, не до вподоби мені були, і якби не відданість моя тим, кого любив, то волів би я радше бути народженим у будь-яку іншу добу; отож, щоб забути свої часи, душею завжди тягнувся до минувшини. Через це я зачитувався твора-

ми істориків, хоча мене й бентежили розбіжності в них, що спричиняють сумніви, які я долав, керуючись більшою ймовірністю викладеного або ж більшою авторитетністю викладу як такого.

[12] Мова моя була, як стверджували, ясна і переконлива; хоч мені вона видавалася слабкою і туманною. Зрештою, у повсякденних розмовах з друзями та знайомими я ніколи не дбав про красномовство, і, по щирості, мені дивно, що кесар Август виявляв у цьому педантизм. Але в разі, коли я відчував, що суть справи, або конкретне місце, або співрозмовники потребують іншого ставлення, я докладав зусиль, щоб домогтись виразності; а чи справляв належне враження, про те судити тим, перед ким тримав слово. Також гідно прожити життя я ставив вище за красне слово, бо марною є слава, зажита самою пишномовністю.

[13] Я походив з родини чесних флорентійців, скромного достатку, чи — як сказати вже по правді — майже нужденних, вигнаних з вітчизни, через що й народився в Ареццо, на світанку в понеділок першого серпня в рік 1304-й від народження Христа.

[14] Відтак, почасти за велінням долі, почасти за моєю власною волею, моє життя дотеперішнє розподілилось у такий спосіб: перший рік свого життя, не до кінця, я згаяв у Ареццо, де природа привела мене на світ, наступні шість років в Інчізі, у батьковому маєтку, заледве у чотирнадцяти милях від Флоренції⁷. По поверненні моєї матері з вигнання восьмий рік я згаяв у Пізі, а дев'ятий і подальші — у Заальпійській Гал-

лії, на лівому березі Рони, в місті, що зветься Авіньйон, де римський первосвященик Церкву Христову тримає — і тривалий уже час тримає — у ганебному вигнанні, хоч трохи років тому Урбан V начебто намірявся повернути її на законне місце⁸.

[15] Задум цей його, як відомо, звівся на ніщо, та мені особливо прикро, що папа ще за життя не розкаювався у цій добрій справі. Проживи він трішечки довше⁹, він, неодмінно дізнався б, якої я думки про його від'їзд. Я вже тримав у руці перо, коли він раптово полишив свій славний намір, а разом з ним також і життя. Нещасний! Наскільки щасливішою була б його смерть перед вівтарем Петра і у власному домі! Оскільки якби його наступники залишилися в Римі, то йому належав би почин благої справи, а якби вони пішли відти, його заслуга представлялась би тим блискучішою, що наочніше бачилась би їхня провина. Втім, дальші мої нарікання тут недоречні.

[16] Отже, там, на вітряних берегах річки, минало моє дитинство під наглядом батьків, а згодом і вся юність під владою моєї суєтності. Не без тривалих від'їздів, бо за цей час я повних чотири роки мешкав у Карпантра, невеличкому містечку, найближчому зі сходу до Авіньйона; і в тих двох містах я засвоїв підвалини граматики, діалектики і риторики, наскільки дозволяв мій вік або, точніше, наскільки заведено викладати у школах: тобі судити, любий читачу, чи ґрунтовними є такі знання.

[17] Звідти перебрався я у Монпельє, де чотири роки вивчав закони, а потому поїхав до Болоньї, де,

зокрема, упродовж трьох років прослухав повний курс цивільного права: попри юний вік, мені перед-рікали великі успіхи в разі, якби я далі простував цією стежкою. Натомість я, щойно звільнився від батькової опіки, ці заняття геть покинув. Не тому, що мені не до вподоби влада закону, безперечно сповне-ного римської давнини, так мені милої, а тому, що ницість людська спотворює його в застосуванні. Прик-ро було мені заглиблюватися у вивчення того, з чого безчесно користуватися я не бажав, а чесно застосу-вати не міг би, а якби й спромігся, чистота моя сприй-малась би як надмірна простодушність.

[18] Отож, двадцятидволітнім я повернувся додо-му. Домівкою тут називаю наше авіньйонське ви-гнання, в якому перебував з дитинства: звичне на-бирає силу притаманного. Там я зробився званою особою, і можновладці почали шукати моєї дружби: сьогодні я й сам, щиро кажучи, не знаю, з якого дива, але тоді, з юнацькою самовпевненістю, вважав себе цілковито гідним такої шани.

[19] Найбільше горнули мене до себе славні й шля-хетні Колонна — послідовні члени й, сказати б, окраса Римської курії. Вони дбали про мене і виявляли до мене таку шану, на яку хтозна чи навіть тепер заслу-говую, а тоді й поготів. Зокрема, славетний і незрів-нянний Джакомо Колонна, на той час єпископ Лом-безький, рівного якому я не зустрічав і навряд чи коли знов зустріну, запросив мене в Гасконь, де у пер-редгір'ї Піренеїв, у чарівному товаристві господаря і його наближених, згаяв я літо в такому неземному

блаженстві, що донині солодко зітхаю, згадуючи ті місяці¹⁰.

[20] По поверненні звідти я мешкав багато років у його брата, кардинала Джованні Колонни, що ставився до мене не як повелитель, а як отець, чи радше навіть як улюблений брат, тому й почувався я у нього так, наче в рідному домі.

[21] На той час охопила мене юнацька жага об'їздити Францію та Германію, і хоча я вигадував інші, вагомі приводи на виправдання своїх подорожей в очах моїх покровителів, справжня причина полягала в пристрасному потязі до пізнання всього нового. У тих подорожах я найперше відвідав Париж, і мені надзвичайно цікаво було з'ясовувати, що розповідають правдиво про це місто, а що є вимислом.

[22] Повернувшись звідти, я вирушив у Рим, побачити який мріяв з дитинства, і там заприязнився з великодушним Стефано Колонною, главою згаданої родини, рівного будь-кому з мужів минушини, і так йому припав я до серця, що він не робив різниці між мною та своїми синами. І як любов і щира його прихильність до мене залишалися незмінними до кінця його днів, так моя любов до цієї виняткової людини живе в моєму серці донині і не згасне, аж доки я сам згасну.

[23] По поверненні, не здатний надалі витримувати притаманну душі моїй відразу до такого міста, як Авін'йон, настільки ж мерзенного, наскільки бундючного, став я шукати тихої пристані і знайшов невеличку, але чарівну і затишну долину, що зветься

Замкненою¹¹, в п'ятнадцяти милях від Авіньйона, де виноситься джерело Сорга, король усіх джерел. Приваблений красою цього місця, я перебрався туди з милими моєму серцю книжками, коли мені вже минуло тридцять чотири роки.

[24] Моя розповідь затягнулась би надміру, якби став я послідовно змальовувати, що я робив там рік по року. Тож ось підсумок: там були написані, або розпочаті, або замислені майже всі мої твори; а їх так багато, що деякі з них ще й досі не дають мені спокою. Бо й дух мій, так само як тіло, відзначався радше удавністю, ніж могуттям; тому чимало творів, які у задумі видавалися мені легкими, а у виконанні виявлялись важкими, я полишив.

[25] Самий вигляд тутешніх місць схиляв до складання пастуших еколог «Буколічні пісні», а також до написання «Самітницького життя» у двох книгах, що я присвятив Філіпові¹², чоловікові завжди великому, хоч і був він на той час малим єпископом Кавальйонським, а не високим кардиналом-єпископом Сабинським. Він єдиний з усіх моїх давніх друзів ще живий, і який любив і любить мене не як єпископ, подібно до Августинового Амвросія¹³, а як брат.

[26] Якось, блукаючи горами, в п'ятницю Святого тижня, мені спало на думку написати велику героїчну поему про старшого Сципіона Африканського, чие ім'я було мені мило від самого дитинства. Поема ця, яку, відповідно до її теми, я назвав «Африка», багатьом, на моє щастя, полюбилося ще до того, як стала широковідомою; однак незабаром я

мусив перервати роботу над нею через численні інші клопоти.

[27] Тим часом як провадив неквапливе життя в тих краях — неймовірна річ! — отримав я одного й того самого дня два листи: від Римського міського сенату й від наукового справника Паризького університету, які запрошували мене, один у Рим, інший у Париж на почесне вшанування мене як поета. Зважаючи скоріше на сторонні, аніж на власні судження про свої здобутки, в юнацькому марносластві, я вважав себе гідним того, чого гідним визнали мене шановані мужі, тож вагався тільки певний час, кому віддати перевагу. Через що, листом, я попросив поради у вище згадуваного кардинала Джованні Колонни, який мешкав так близько, що, написавши йому надвечір, я міг отримати відповідь уже назавтра до третьої пополудні.

[28] Прислухавшись до думки свого порадника, я рішуче схилився на користь Рима; збереглися також два мої листи до кардинала, в яких питаю, а тоді — пристаю на його напучення. Відтак я вирушив у путь, та хоча моя молодість навіювала мені поблажливість до себе, соромно було б надміру покладатись тільки на власну самооцінку або на оцінки шанувальників, які запрошували мене і які, поза сумнівом, не робили б цього, якби не вважали мене гідним пропонуванних почесей.

[29] Тому я вирішив спершу відвідати Неаполь і поїхав до великого короля і філософа Роберта, славного не стільки своїм царюванням, скільки вченістю,

щоб він, єдиний між суверенами нашої доби друг наук і чесноти, висловив свою думку щодо мене. Поцінування і прийом, що я у нього знайшов, донині дивують мене, та й тебе, читачу, напевне здивували б, коли б ти таке побачив.

[30] Почувши про мету мого приїзду, він був потішений надзвичайно, почасті довірою молодій людині, почасті, можливо, шанобою, якої додав я до слави цього чоловіка, з усіх смертних його єдиного обравши собі гідним суддею. Що тут можна додати?

[31] Після численних наших бесід на різні теми я представив йому свою «Африку», яка привела його у такий захват, що він, як високої нагороди, вимагав, щоб я присвятив цю поему йому, в чім я, звісна річ, не міг та й не хотів йому відмовити. По чому він, на решті, призначив на певний день те, заради чого я приїхав, і протримав мене з полудня аж до вечора. Та оскільки предмет обговорення дедалі розширювався, цього часу видалось обмаль, тож випробування моє протривало іще два дні. Отак три дні він досліджував моє невігластво, а на третій день визнав мене гідним лаврового вінка.

[32] Він настійливо пропонував мені церемонію увінчання в Неаполі і всяк намагався схилити мене до згоди. Але моя любов до Рима взяла гору, попри вельможні наполягання. Відтак, зауваживши мою непохитну рішучість, король дав мені листа і надіслав звістку до Римського сенату, в якій висловив схвальну думку про мене. Тоді ця королівська оцінка збігалася як з моєю власною, так само з оцінкою багатьох

ЗМІСТ

Таємниця його недуги. <i>Володимир Чайковський</i>	3
ДО НАЩАДКІВ МОЄ ПОСЛАННЯ	37
ТАЄМНИЦЯ МОГО ЗЦІЛЕННЯ, або КНИГА БЕСІД ПРО БАЙДУЖІСТЬ ДО МИРСЬКОГО (<i>Сповідь</i>)	53
Примітки. <i>Володимир Чайковський</i>	237

